

A színház a XX. század temploma

Beszélgetés Gombár Judittal

Tegnap a Bartók Béla Művelődési Központ kiskalderájában kiállítás nyílt Gombár Judit díszlet- és jelmeztervező munkáiból. A ma esti szabadtéri bemutató, a Párizs gyermekei díszleteit és jelmezeit is Gombár Judit tervezte.

— Biztos furcsa, de én már csak kettőnkéről, vagy a társulatról tudok beszélni, csupán magamról nem. Senki nem hiszi el nekem, hogy együtt, közösen a legegyszerűbb gondolkodni és tevékenykedni. Ugyanis megoszlik a gond és rengeteg energiát lehet így megspórolni. A nagy szócáták is arra valók, hogy előremenjenek a dolgok.

— A díszlet- és jelmeztervező számára milyen különbség van a táncszínház és a prózai színház között?

— Semmi. Csak egy műfaj létezik: a színház. Ez pedig a XX. század temploma. Arra való, hogy megtanítsa az embereket eligazodni a világban. Hogy megtudják, mi a lényeges, mi a lényegtelen, a kevésbé fontos. A helyszín nézőtérből és színpadból áll, de a színház ott kezdődik, ahol ez a kettő összeér. Mikor közöttük olyan elektromos hullámok keletkeznek, melyek vibrálásait a táncos és a néző a bőrén érzi. Az igazi művész ezért az érzéssért lép nap mint nap színpadra. S ha jól csinálja a dolgát, akkor az előadás a publikum egy emberként vesz részt a produkcióban.

— Milyen a párizsi közönség?

— Fantasztikus! Tavaly, mikor a Párizs gyermekeit bemutattuk, az előadás végén a színpadon három ezer emberrel együtt táncoltuk a carmagnolt. Együtt örjöngött ott háztázasok turisták, gyermekeket cipelő anyuka, öreg, őszhajú néni és sötétbőrű fiatal ember. A francia nép volt a finálé főszereplője.

— Nemrég azt nyilatkozta, egyre jobban szereti a puritán színpadképet, a szabadtérre mégis nagy látványosságot tervezett.

— Még tűzijáték is lesz. De ez, úgy érzem, nem főlegleges címcsoport. Csak annak a látványosságnak van jogosság a színpadon, ami a mondanivaló lényegét húzza alá. S itt most a francia forradalom erejét, sodró lendületét, szellemét kell megidézni. Egyébként én nem tudnék úgy díszletet, jelmezeket tervezni, hogy ne vegyek részt az egész darab megfor-

málásában, belső fejlődésében. Sokszor nekem jutnak a dramaturg feladatai is.

— Markó Ivánnal együtt hét évig dolgoztak Béjart-ral; mit lehet tőle tanulni?

— Mindent. A színházat. Dolgozni. Kitartóan és teljes erőbedobással. Ő valami olyat tud, amit csak kevesen: kifejezni ezt a mai világot. A XX. századi ember érzéseit, gondolatait. Borzasztó jó dolog, ha az ember egy ilyen kaliberű művész mellett próbálhatja ki magát. Ha nincs lehetőségünk nagy feladatokra, akkor meg sem tudjuk magunkról, hogy valójában mire vagyunk képesek. Markó Iván és én végigjártuk Béjart-ral a világot, legszebb sikereinket eltűk meg mellette, vele, mikor elhatároztuk, hazajövünk.

— A balettintézet akkori végzősei miatt?

— Ivánt szerették volna vezetőjüknek. Ebből a csapatból lett a Győri Balett, ami lassan tíz éve, hogy együtt van. A szép sikerek ellenére nemcsak a társulattal végzett alkotómunkánkra vagyunk büszkék, hanem arra is, hogy közben Győrben sikerült utódokat nevelnünk a magyar balettművészetnek. Hét évvel ezelőtt egy talpraesett iskolaigazgatóval megszerveztük a balettoktatást a városban. Mi is meglepődünk, mennyi tehetséges gyerekek él Győrben, ott, ahol ennek a műfajnak semmiféle tradíciója nem volt eddig. A jövőt, az utánpótlást legálább olyan fontosnak tartjuk, mint a jelen sikereit.

Pacsika Emília

„Nálunk most szellemi forradalom van”

— mondja Markó Iván

Valamikor az év elején, amikor Markó Iván az első megbeszélésre jött Szegedre, a szabadtéri igazgatóságon beszélgettünk; azt mondta: „én forradalom párti vagyok”. És azt értette: az ember szabadságvágya örök, s mindaddig, amíg szabadságjogaiktól megfosztott emberek élnek a Földön, az olthatatlan vágy tüze fel-fellobog. A forradalom permanens.

— Nagyon változott ez az ország azóta, mióta Markó Iván táncjátékot komponált a forradalomról. Pedig ez nem régen történt. Bizik abban, hogy talán mi is demokráciában fogunk élni?

— Nagyon bízom benne, és nagyon szeretném. Nemcsak demokráciában, hanem jogállamban! Ahol mindenkinek megvan a felelőssége és a joga, tisztán, világosan. Megdermelné ez a nép, hogy végre demokratikus jogállamban élhessen.

— Sokan további türelmeire intenek, és arra hívatkoznak, hogy a polgári demokráciákban, sincs, minden rendben a jogokkal, az esélyek egyenlőségével, pedig 200 éve gyakorolják...

— Engem inkább az gondolkodtat el, hogy Európa népei immár 200 éve tudhatják, hogy a szabadság született ember csak jogállamban élhet — a forradalom mégis máig befejezetlen. Még mindig kiáltanunk kell az emberi jogokért. Megérttem tehát a türelmetleneket. És úgy találom, nincs igazuk azoknak, akik kisebbsíteni próbálják a nyugati polgári demokráciák értékeit. Mindennek a mértéke és értéke az összehasonlításból derül ki; tessék körülnézni a mai Európában!

— Ha már politizálunk, megkérdezhetem, mit tart a mai magyar helyzetről?

— Nálunk most egy szellemi forradalom van, amiben egyaránt felszínre tör az érték és az értéktelenség, az arany és a személt. De inkább ne politizáljunk, végtére én színházi ember vagyok, és csak azt tudom biztosan: ha valaki darabot csinál a forradalomról, jelentőségéről és ellentmondásairól, annak muszáj őszintén beszélni. A Párizs gyermekeiben én őszinte vagyok.

— Nem tart attól, hogy a Dóm tér: közönség kevéssé lesz fogékony erre a témára, mint a párizsi?

— Egyáltalán nem. Minden lehetőség adott ahhoz, hogy jó legyen a szegedi előadás. A próbákkal elégedett voltam, szcenikailag minden rendben van. Ennél nagyobb kihívás volt Párizsban: magyar társulat „beszél” a franciáknak a saját forradalmukról!

— A Győri Balett 10 éves — és világhírű. Hogyan ünneplik a jubileumot?

— Munkával. Jövőre a Budapesti Tavaszi Fesztivál az elmúlt évtized sikereit üjtjük föl, két estét betöltő produkciót állítunk össze egyfelvonásosokból, és ezeket sorozatban mutatjuk be...

Sulyok Erzsébet

Volt-nincs gyermekmegőrző

A Csongrád Megyei Művészeti Vállalat mozcenitumot szeretne létrehozni a Belvárosi moziában. Az elképzelésekből már meg is valósult néhány. Működik a Filmtéka, folyik a mozi belső átalakítása. A nézők előtt a megye legnagyobb mozivászná feszül. A bejárat mellé költözik a videokazetta-kölcsönző, a másik oldalon pedig nézni is lehet a kölcsönzött, vagy hozott kazettákat — már augusztusban.

A színház immár minden helyiségét átadta, s így hasznosítható helyek is maradtak. A színpadi rész hátsó felét leválasztották, s egy 65 személyes kamaratermet alakítottak ki, ahol esténként olyan filmeket vetítenek, amelyek csak kisebb közönségre tekinthetnek. Kora délutánra gyerekeknek szóló előadásokat terveztek, negyed 6-tól pedig olyan gyermekfoglalkozásokat, amelyek 15–20 perces rajz- és bábfilmek vetítése között kötnék le a gyerekeket. Ez a gyermekmegőrző volt talán a legjobb ötlet, hiszen így azok a szülők is eljuthattak volna a moziba, akiknek még erre az időre sem volt kire bízniuk gyermekeiket.

Az ötlet azonban csak ötlet maradt. A nyugdíjas övönök az utolsó pillanatban visszaléptek: kevesellték a fizetést. Más jelentkező pedig nem akadt. A gyermekmegőrzőben így a foglalkozások helyett is másfél órás rajz- és ifjúsági filmeket vetítenek.

A szülők pedig — gyerekektől — otthon maradtak. A megőrző hamvába holt ötletét azonban sajnálhatjuk...

Ny. P.

A phenjani VIT volt az utolsó?

A július 8-án Phenjanban befejeződött XIII. Világifjúsági és Diáktalálkozó várhatóan minden eddiginél szélsőségesebb értékelést kap a világ különböző tájain. Egyesek szerint a mostani VIT a nemzetközi ifjúsági mozgalom antiimperialista eszméiségének újabb diadalmenete volt. Mások úgy látják: Phenjan megadta a kegyelemföldet az 1945-ben született, hagyományosan értelmezett fesztiválmozgalomnak.

Már a XIII. VIT két éves előkészítése során is látható volt, hogy a fesztiválak jövőjéről szöveges ellentétek, összehághatóellenek a vélemények. A fejlődő országok, valamint az NDK, az Egyesült Államok, Kuba és a Koreai NDK VIT-előkészítésben résztvevő ifjúsági szervezetei — bár maguk is szükségét érzik bizo-

nyos változásoknak — ragaszkodtak hozzá, hogy az antiimperialista szolidaritás maradjon a fesztivál fő célja.

A kisebbségben lévő, első sorban észak- és nyugati európai országok, továbbá Lengyelország, Szovjetunió és Magyarország ifjúsági szervezetei legelőbbje azt hangoztatták: a jövőben nagyságrendekkel kisebb, olcsóbb, jellegükben és témakörükben egyaránt ifjúságcentrikusabb találkozókra van szükség.

A hagyományos VIT-ek sorsa ezzel úgy tűnik megpecsételődött.

Herkulesek és gnómok

Könyvek terrorjában élünk. Az ember manapság nem tud elmenni egy kirakat, egy rogyásig megrakott stand előtt, hogy rá ne szólna valamilyen cím, felirat, rá ne villanna a szerző sokaig hiába keresett tekintete. Olyan hónapokat élünk, amikor nem az olvasás, hanem a könyvek választanak.

Ebben a hirtelen jött, kényszerű kavalkádban, ha még nem tették volna meg, kérem, keressenek meg egy könyvet. Szász Béla: Minden kényszer nélkül című kötetéről beszélünk. Múlt és közelmúlt taglalásában kiemelkedik ez az igazából

meghatározhatatlan műfajú írás, mert memoárnak túl objektív, mert keveredik benne a novellisztikus jelleg az értekező, politikai esszével, mert gondosan megépített jellemeket, epikus kikerített szituációkat láthatunk. Témája? Persze, hogy az ötvenes évek, a Rajk-per, az AVH, Nagy Imre és Rákosi.

A szöveg egyszer csak — figyelő és tudatos olvasó révén — visszaérkezik az öt teremő valóságához. A szó újra szembekerül a dologgal. Azt mondjuk: „ház”, ez egy szó, de már látjuk is, tapasztaljuk, mert itt torzysul előttünk a hatszögletű tornyocska.

Nádas Péter V. kezdőbetűjű barátja (?). barátja (?) szobát bérel a Norfánál. A gazda egy cigány rendőr, jóindulatúan árulja el, hogy ez bizony egy híres ház volt, híres vallatások zajlottak itt, talán éppen Mindszentyé... V-t feldúlja az információ, éjszaka le se hunyja a szemét, s másnap kétségbeesetten hívja Nádas, nézné meg ő is a házat. Az író döbbenetben konstatálja, hogy arra az egykor AVH tulajdonában lévő villára akadtak rá, ahol a Rajk-per idején Szász Bélát is vallatták. Szász a legnagyobb fizikai és lelki terror ellenére sem volt hajlandó hamis tanúzsra. Ezért nem tudták a perben az eredeti terv szerint felhasználni. Viszont mindent megjegyzett. Rögztette a kínzókat, arcát, neveiket, a módszereket, a helyszíneket. Rajk temetésekor az özvegy felkérésére ő mondja a gyászbeszédet, majd azzal búcsúzik: „Nem felejtünk!” És valóban. Néhány évvel később olyan pontosan írja meg a tör-

ténetet, hogy Nádas is pontosan azt látja, amit olvasott. A szó újra találkozik a dologgal, csak hogy a párnázott ajtó mögött, hol egykor gumibotos és áramütéses vallatások folytak, és sőt tömtek a kiálló áldozatok szájába, most a rendőri kislánya tanul zongorázni. Nádas Péter novelláját a 2000. című folyóirat áprilisi számában olvashatjuk...

Szász Béla elbocsátólevelén az áll, hogy 1954. augusztus 31-én elrendelt leartóztatását 1954. szeptember 1-jén megszüntetik. Az öt év tehát egy nap. Az AVH a modern regény szerkesztési elveit követi... Vagyis, ami történt, nem történt meg. Nem volt vallatás, hamis jegyzőkönyv, áram, gumibot, börtön. Vác sem volt. Az Andrássy út se. Képzelnék csak el, milyen csodás ajándékot nyújtott át eme nemes gesztussal az AVH. Ad foglagnak öt nagyszerű évet. Az egykori fogoly kitalálhatja magát. Fikciójában olyan szabad, mint a madár.

1957. szeptember 15-én a Népszabadság az ENSZ külbizottságának jelentésére válaszképpen őt „hamis-tanú” fényképet, elrettentő életrajzát közli. A budapesti hatóságoknak az a gyanúja, hogy ez az öt ember beszélt a forradalomról a külbizottságnak. Szász is közöttük van. Újra fasizista, terrorista, külföldi ügynök. Valószínűleg ekkor csordul túl a pohár. Ezután mondja Szász, hogy nem hallgat tovább. 1963-ban tehát megírja a korszak egyik legfontosabb visszaemlékezését. Ady verse, A MÚSZAJ-HERKULES jut az eszembe.

Darvasi László

Natasa, akit Ivánnak hívnak

A Szovjetunióban sincsenek könnyű helyzetben azok a nők és férfiak, akik a másik nemhez tartozónak érzik magukat. A társadalom türelmetlen a transzvesztiták iránt, a falvakban még ma is gyakran verik a nő módjára öltöző és viselkedő férfiakat.

A Szelszkaja Zsiznya a szovjet sajtóban szokatlan nyíltságú cikkben tárja fel a transzvesztiták helyzetét. Az írásból kiderül, hogy a Szovjetunióban évente átlag ötven nőt, illetve férfit operálnak át. Előzőleg azonban pszichológus foglalkozik velük, és csak akkor kerülhet sebészke alá a pá-

ciens, ha a kezelés végképp hatástalan.

A transzvesztiták közül átlag minden tizedik ragaszkodik az operációhoz. Az egészségügyi minisztériumhoz forduló nagyobb része nő. Esetükben a siker esélye sokkal kisebb, lévén szervezetük az operáció után is csak női működésre képes. Az újságnak nyilatkozó szexológus felhívja a szülők figyelmét, hogy rögtön forduljanak orvoshoz, ha a gyermekük a másik nemhez tartozónak kezd érezni magát, mert megfelelő kezeléssel megelőzhető a rendellenesség ki-fejlődése.

Új film

Sidney Lumet azon rendezők közé tartozik, akik évente csinálnak egy filmet, az átlagos magyar mozilátogató pedig azok közé, akik ezek közül csupán minden harmadikat láthatják. A magyar filmforgalmazás szélsőleíneke kivéte sajnos nem áll módban eddigi életművéről ítéletet alkotnom. Az általam látott filmjeinek többsége tetszett, és némelyek olyan igényesek, lebilincselők voltak, hogy neve hallatán azonnal moziba rohanok, hátha tartogat még számomra olyan meglepetéseket, mint a Tizenkét dühös ember, vagy a Domb, illetve olyan jó mozi, mint: A város hercege. Ezúttal csalódnom kellett. A Másnap reggel, bár jól

indult, mint krimi nem tudott magával ragadni. Az a feszülttség, amelyet az elején megteremt, észrevétlenül elillan, s helyére egy szellemi románc férkőzik. A Lumetre jellemző szociális érzékenység — ez esetben egy lecsúszott sztár sértett agresszivitásának elviselhetetlensége ürügyén — ugyan jelen van (Jane Fonda hitelesen igyekszik eljátszani a ráosztott szerepet), mégsem kelti fel igazán a figyelmet.

Az exzsarut alakító Jeff Bridges (aki annak idején Az utolsó mozielőadásban debütált) a legeredetibb figura. A filmben talán Andrzej Bartkowiak: operatőr Los Angeles-i képei a legizgalmasabbak.

Varga Iván